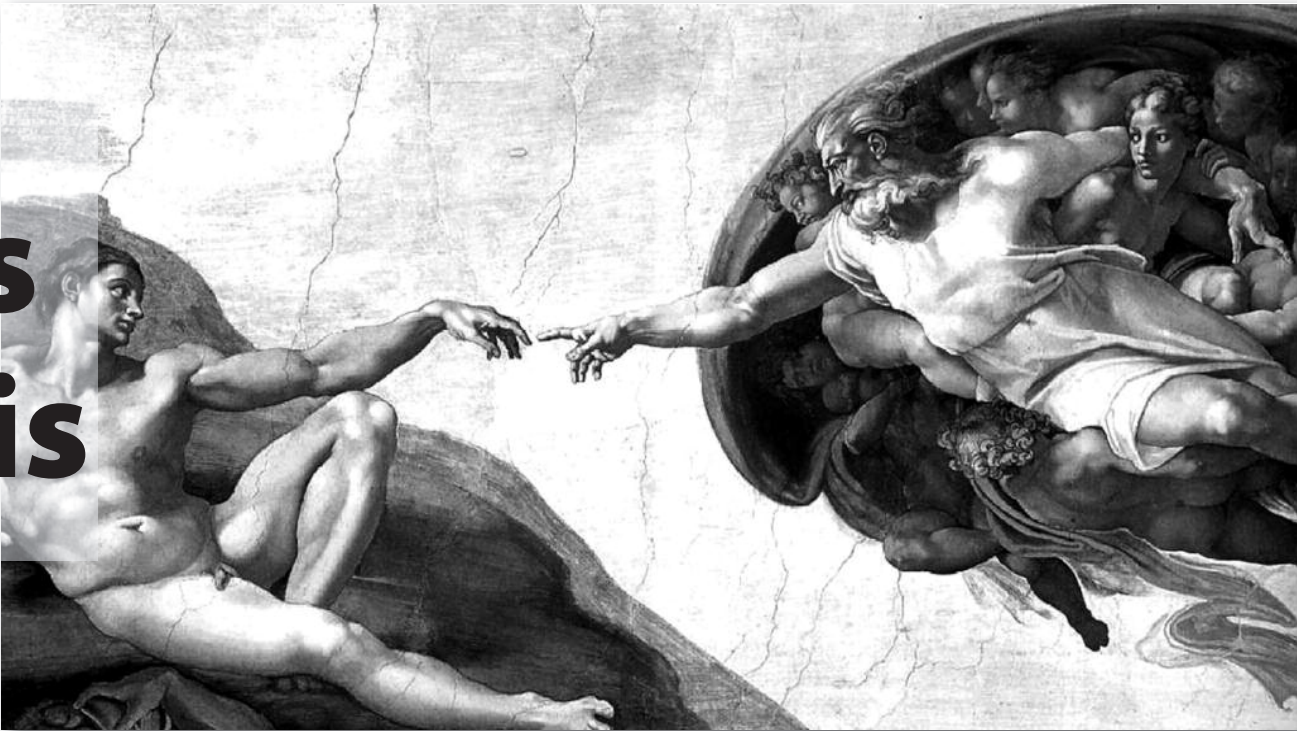

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Žodžio gyvybės paslaptis

Michelangelo. Adomo sukūrimas. Siksto koplyčios lubų freska

Žodžio laisvė – bene dažniausiai šiandieną linksniuojama frazė, įkūnijanti vieną iš pamatinių žmogaus teisių. Mes taip prie jo įpratome, kad jau turbūt nebepastebime, kad žodis „teisė“ ir „laisvė“ ima užgožti žodį „pareiga“ ir „atsakomybė“, kad tapo šablonu, stereotipu, rinkiminiu šūkiu, plakatu. Taip atsitiko ir su fraze „žodžio laisvė“.

Kai imi galvoti, ką gi tie žodžiai reiškia neramiame šiandienos pasaulyje gyvenančiam žmogui, nepasidaro nei aiškiau, nei ramiau. Ypač mums, gyvenantiems šalia buvusio tautų kalėjimo, imperijos, kuri nuolatos tvindo mus dezinformacija ir propaganda, tai, beje, vadindama „žodžio laisve“, o bandymus propagandą pažaboti – žmogaus teisių ir tarptautinių įstatymų pažeidimu, cenzūra. Toje buvusioje imperijoje, tebesiilginčioje savo molinės didybės, frazė „žodžio laisvė“ reiškia ne ką kita, kaip oficialiosios ideologijos suformuotą požiūrį į visa tai, kas vyksta pasaulyje, kritiškai mąstantiems paliekant nedidelę galimybę turėti savo nuomonę, bet tos nuomonės nereikšti ir neskleisti.

Būti šalia valstybės, kuri kryptingai vykdo savo ideologinius planus, įtraukdama į juos ir išsivysčiusias Vakarų šalis, niekada nebuvo lengva ir, matyt, nebus. Mes veikiausiai niekada neturėsime tos prabangos – paversti frazę „žodžio laisvė“ doktrina, įkūnijančia visus tingaus europietiško vartotojiškumo idealus. Mūsų „žodžio laisvė“ visados turės būti gyva, budinti, sukrečianti, su kraujo skoniu, ir tas skonis mums natūralus, nes liudija, kokia didelė kaina už ją sumokėta, ir sumokėta todėl, kad mes troškome jos ne tik kaip patogaus gyvenimo garanto. Visų pirma mes troškome laisvės kaip tiesos, kaip priešnuodžio nuo melo, kuriuo šitiek dešimtmečių buvom nuodijami.

Ir mūsų pačių saugumui ir orumui frazė „žodžio laisvė“ tegu niekada netampa įkūnijimu to, ką pavadinčiau palaidumu, nesantūrumu, vulgarumu, beatodairišku „tabu laužymu“. Kaip ir kiekvienas dalykas, žodžio laisvė turi savo ribas – to nesuvokti pavojinga, bet to gali nebesuprasti žmonės, žodžio laisvę atsiedami nuo atsakomybės ir laikydami ją tinkama priemone šaipytis iš to, ko jie ne(be)suvokia. Žodžio laisvė kartais atveria tuščią mirusių žodžių erdvę.

O mirusių žodžių mūsų pasaulyje vis daugiau. Žodžių, kurie nieko nebereiškia, nebejaudina, nebepriverčia susimąstyti. Jie kaip pernykščiai lapai kaupiasi vienas ant kito išstisais sluoksniais, pilkėdami ir byrėdami į dulkes. Ir kas iš to, kad jie, kaip visi sako, laisvi. Tai tik dar vienas nieko nesakantis žodis – kas iš tos laisvės, jeigu mūsų, pasaulio žmonių ir tautų, nebejungia virpanti, paslaptinga jo gyvybė.

Renata Šerelytė

Mes kalbam išgelbėtais žodžiais
Merdinčios mūsų kalbos.
Algimantas Mackus

Atėjau į Niekieno Žemę –
Žemę tarp Jūsų ir Anų –
Žemę be vėliavų, be valstybės ženklų –
Atėjau į stirnos šuolio platumo žemę.
Jūs šaukiat mane –
neatsiliepiu.
Anie šaukia mane –
neatsiliepiu.
Noriu būti gyventoja
Niekieno Žemės,
noriu būt išjuokta
Jūsų ir Anų,
kad gyvenu be vėliavų,
be valstybės ženklų,
be žodžių augintų šiltadaržy,
be muziejinių daiktų –
Ir noriu pati išmokti juoktis,
būdama tarp Jūsų ir Anų.

Liūnė Sutema. Niekieno žemė

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Žodžio gyvybės paslaptis • 2-as psl. Algirdas Girininkas. Naujausi duomenys apie mūsų protėvius • 3-as psl. Birutės Ignienės atminimui • 4-as psl. Algis Vaškevičius. Dailininkas Artūras Slapšys: „Negaliu likti abejingas tam, kas vyksta Ukrainoje“ • 5-as psl. Gražina Mareckaitė. Vargšė Grota • 6-as psl. Deimantė Bandzevičiūtė. Po Pietų Kryžiumi: egzotiškasis Venancijaus Ališo pasaulis (2) • 7-as psl. Jūratė Ivanauskienė. Išėjau likimo išvartytas... (4) • 8-as psl. Kultūros kronika

Kitame numeryje: Dar kartą apie K. A. Trimako „Mano pasaulėjautos kelionę“ • Knyga apie Gabrielę Petkevičaitę-Bitę

Naujausi duomenys apie mūsų protėvius

ALGIRDAS GIRININKAS

Kai 1786 m. juristas seras Viljamas Džonas (William Jones) pastebėjo, kad klasikinė Indijoje vartojama kalba sanskritas turi daug giminingų žodžių su senosiomis graikų ir germanų kalbomis, imta domėtis, kodėl esama šių bendrumų. Šimtą metų egzistavo teorija, kad europiečių, taip pat ir baltų (prūsų, lietuvių, latvių) protėviai, naujame akmens amžiuje (III–II tūkstantmetyje prieš Kristų, nuo mūsų laikų – prieš 5–4 tūkstančius metų) kažkur iš pietų atėjo į Europą. Diskusijoje apie senosios Europos susidarymą aktyviai dalyvavo ir pasaulyje žinomiausia lietuvių archeologė prof. Marija Gimbutienė, kuri mūsų protėvius vedė iš Kaspijos-Juodosios jūros šiaurinių pakrančių-Pavolgio žemupio, arba dabartinių Rusijos ir Ukrainos pietinių sričių.

Esą kažkokie kataklizmai mases gyventojų pakėlė iš savo įprastų gyvenimo vietų, ir jie pasklido po pasaulį. Viena dalis nuėjo iki dabartinės Indijos, kita dalis pajudėjo į Europą. Štai todėl atsiradęs panašumas tarp Indijos ir Europos kalbų. Anot M. Gimbutienės, tokių masinių žmonių kraustymosi bangų buvo trys. Pirmosios bangos pakelti žmonės, kurie keliavo į Europą, pasiekė Dunojų. Juodosios jūros pakrančių gyventojai, pasklidę su trečiąja banga, esą pasiekė Vidurio Europą, taip pat ir mūsų, dabartinių Pabaltijo valstybių, teritorijas III–II tūkstantmetyje pr. Kr. Šie keliauninkai mokslininkų archeologų buvo pavadinti Virvelinės keramikos kultūros žmonėmis, nes savo nulipdytus puodus puosė virvelės įspaudu ir iš tų įspaudų sudarytu ornamentu.

Buvo manoma, kad vadinamieji „virvelininkai“ buvo mūsų kraštų civilizacijos pionieriai – jie buvo pirmieji žemdirbiai ir naminių gyvulių augintojai, kurie pakeitė iki tol čia gyvenusių medžiotojų ir augalų rinkėjų kultūrą (Pabaltijyje jos sutartinai vadinamos Narvos, Nemuno, Pamarių kultūromis). Ši teorija egzistavo iki XX a. pabaigos. Pastarojo dešimtmečio archeologiniai tyrinėjimai leido ją patikslinti. Klaipėdos universiteto prof. Algirdas Girininkas, remdamasis ilgamečiais tyrinėjimais Švenčionių rajono Kretono ežero pakrančių akmens amžiaus gyvenvietėse ir kitur, sako, kad mes esame ne vadinamųjų „virvelininkų“, atėjusių prieš 4–5 tūkst. metų, bet kur kas senesnių europiečių, atėjusių į mūsų gyvenamas teritorijas prieš 12–13 tūkst. metų, palikuonys. Šie žmonėsėjo paskui šiaurės elnius, besiganančius vešlioje pievose palei tirpstantį paskutinįjį ledyną. Archeologo paprašėme papasakoti, kokie atradimai leidžia mūsų tiesioginių protėvių atėjimą į Lietuvos teritoriją nukelti keliais tūkstančiais metų.

Poreikis žinoti savo šaknis

Kas mes – Šiaurės Europos populiacija? Ilgą laiką mokslininkai teigė, kad pirmieji lietuvių protėviai buvo vadinamosios Virvelinės keramikos kultūros žmonės, akmens amžiuje atkeliavę kažkur iš pietų.

Teorija apie Virvelinės keramikos kultūrą kilo vokiečiams dar XIX a. pačioje pabaigoje – XX a. pačioje pradžioje, kada lyginamosios kalbotyros ir istorinės gramatikos tyrinėtojų buvo nustatyta, kad Šiaurės Europoje visos kalbos – germanų, slavų, baltų ir daugelis kitų (išskyrus vadinamąsias fino-ugrų – suomių, estų, vengrų) – yra artimos. O kas jas ga-

lėjo vienyti? Kokia materialinė kultūra galėjo jas jungti? XIX a. pačioje pabaigoje atkreiptas dėmesys į Virvelinės keramikos kultūrą, kurios artefaktų buvo randama visoje Šiaurės Europoje. Tai paskatino gretinti kalbotyros ir archeologijos duomenis ir pareikšti nuomonę, kad pirmieji indoeuropiečiai mūsųose ir buvo Virvelinės keramikos kultūros žmonės, kurie gyveno III–II tūkst. prieš Kristų laikotarpiu. Ši teorija turėjo daug ir iki šiol dar turi nemažai pasekėjų Europoje.

Ši teorija tapo populiari ir dėl politinių, ideologinių priežasčių. Etnokultūriniai klausimai buvo tapę tam tikru mados reikalu – kiekviena besiformuojanti

koma lietuviams, latviams ir jau išmirusiems prūsams, jotvingiams ir kt. pavadinti) kilmės tyrinėtojai XX a. buvo Marija Gimbutienė ir jos pasekėjai Lietuvoje – antropologas prof. Gintautas Česnys, archeologai dr. Rimutė Rimantienė, Adomas Butrimas, Latvijoje – archeologai Ilze Loze, Estijoje – Harri Moora, Lembit Jaanits ir kt. Jie tęsė XX a. trečiame dešimtmetyje tyrinėjusio anglų archeologo Vere Gordon Childe arijų kilmės teoriją (The Aryans. A Study of Indo-European Origins, 1926).

Prof. Marija Gimbutienė, tyrinėjusi senąsias Europos civilizacijas, pasiūlė ypač išpopuliarėjusią indoeuropiečių kilmės teoriją – anot mokslininkės,

Europą užplūdo stepių gyventojai indoeuropiečiai iš Kaspijos-Juodosios jūros-Pavolgio žemupio. Tai buvę karingų klajoklių gentys, kurios V tūkst. pab. – IV tūkst. pradžioje įsiveržė į taikingą Senąją Europą. M. Gimbutienė Europą aprašė idealizuotai, kaip matrilinearinės struktūros visuomenę, kurioje dominuojantis vaidmuo pripažįstamas giminės motinai. Europa gyvenusi be karų, bet jau buvo susipažinusi su žemdirbyste ir gyvulininkyste. Nuo Kaspijos-Juodosios jūros pakrančių gentys pirmiausia įsiveržė į Dunojaus sritį ir pradėjo vadinamąją sumaištį, kuri nuo IV tūkst. pab. vyko visą III tūkst. pr. Kr.

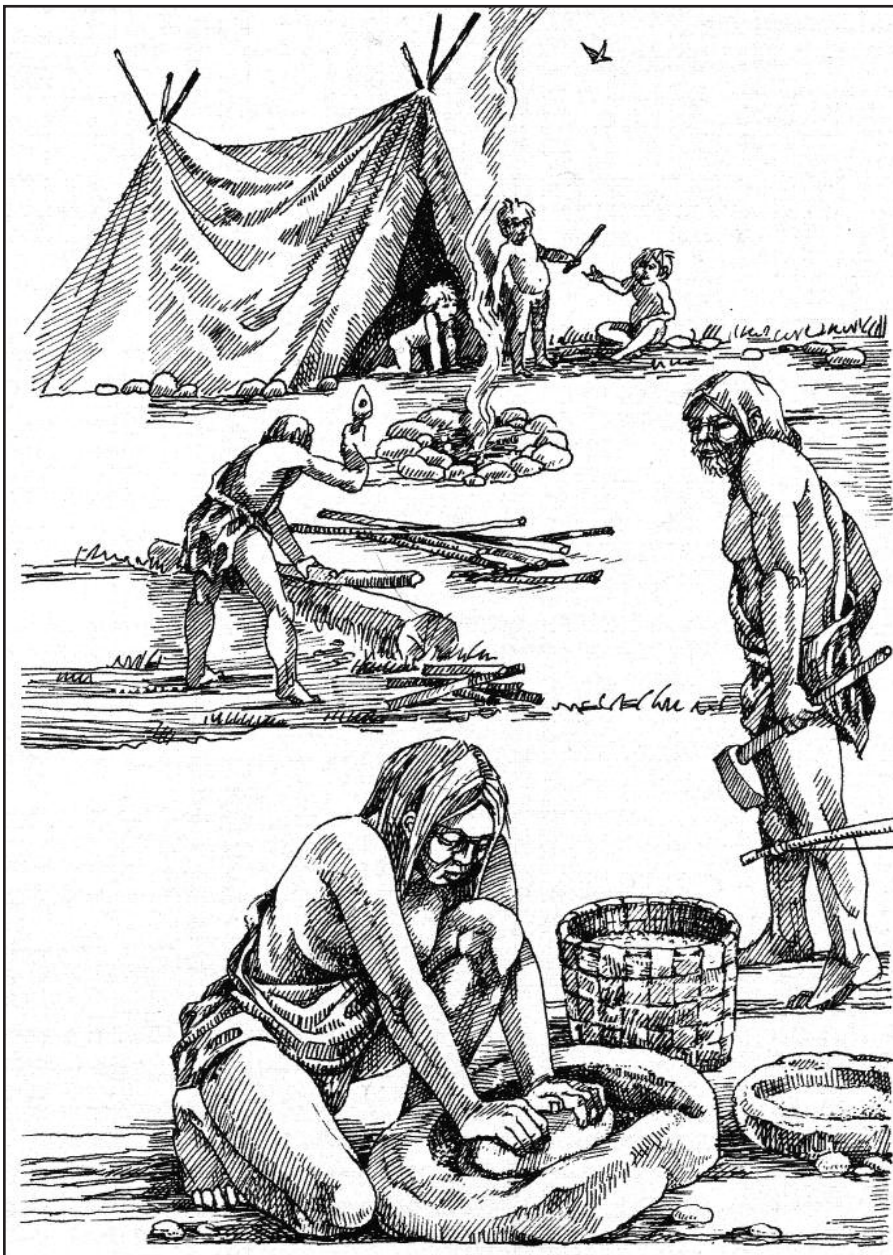
Šis įsiveržimas laikomas pirmąja karinga Kurganų (pilkapių) kultūros banga. Po to vyko antroji ir trečioji bangos. Antroji banga jau buvo siejama su Rutulinių amforų kultūros susiformavimu Vidurio Europoje. Trečiosios bangos rezultatas buvo vadinamosios Virvelinės keramikos kultūros žmonės, kurie pasiekė Šiaurės ir Šiaurės Rytų Europą – Rytų Pabaltijį ir Skandinaviją. Ta teorija greitai paplito, turėjo daug pasekėjų ir be oponentų gyvavo iki pat XX a. 9–10 dešimtmečio pradžios.

Tolesni tyrinėjimai vertė teoriją tikslinti

Kai atsirado radiokarboninis datavimas, pasirodė, kad didelė dalis sudarytų indoeuropiečių kilties chronologinių laikotarpių nėra tikslūs. Švedų mokslininkams kilo įtarimas – gal taip ir buvo, bet ne tuo laikotarpiu. Buvo susisiektas su kalbininkais – istorinės gramatikos tyrinėtojais, ieškota, koks tas laikotarpis iš tikrųjų turėjo būti, kokia buvo gamtinė aplinka, kokie bendri augmenijos ir gyvūnijos terminai vartoti tuo metu. Kalbininkai pareiškė, kad III–II tūkst. indoeuropiečių kalbų susiformavimui yra per vėlyvas. Mums žinomos kalbos negalėjo taip greitai susiformuoti ir išsikristalizuoti.

Lietuvoje šią teoriją tikslinti vertė ir neolito ūkio raidos tyrinėjimas. Anksčiau buvo teigiama, kad karingi Virvelinės keramikos kultūros atstovai buvo daugiausia stepių gyventojai, auginę arklius, galvijus, avis, ožkas. Esą jie atėjo į Lietuvos teritoriją atnešę žemdirbystę bei gyvulininkystę. Tiriant ūkį paaiškėjo, kad „virvelininkai“ nėra nei pirmieji žemdirbiai, kurie vietinius gyventojus supažindino su žemdirbyste, nei pirmieji naminių gyvulių augintojai. Datuojant osteologinę (kaulų), palinologinę (žiedadulkių) medžiagą pasirodė, kad gamybinio ūkio procesai Lietuvos teritorijoje pradėjo formotis kur kas anksčiau – V–IV tūkst. pr. Kr. laikotarpiu. Todėl kilo abejonių, ar vadinamieji „virvelininkai“ vietiniams gyventojams galėjo turėti tokios didelės įtakos. Iš kilo ir daugiau klausimų, kuriuos kėlė archeologinė medžiaga. Tai gyvenviečių palikimas. Pasirodo, kad ilgalaikių sodybvičių Virvelinės keramikos kultūros gyventojai nestatė ir jose negyveno. Tad koku būdu jie galėjo asimiliuoti ar stipriai įtakoti vietines Pamarių, Narvos, Nemuno kultūrų bendruomenes: kariniu, ekonominiu, kultūriniu?

Pabaiga kitame numeryje

Akmens amžiaus gyvenimo vaizdelis

valstybė po Pirmojo pasaulinio karo ieškojo savo tautos ištakų. Ypač tai buvo aktualu Vokietijoje, kur gimstantis revanšizmas skatino to meto ideologus ieškoti indogermanų kilmės. Bandyta parodyti, kad indogermanai yra ta rasė, kurioje susiformavo visi indoeuropiečiai, vadinamieji arijai. Po Antrojo pasaulinio karo, po 1950-ųjų, ta teorija pačių vokiečių buvo atmesta ir prie jos netgi šiandien stengiamasi negrįžti. Kalbama tik archeologiniu lygmeniu – kad tuo laikotarpiu – III tūkst. pr. Kr. – gyveno tam tikros kultūros žmonės.

Ne išimtis buvo Lietuvos tyrinėtojai, kurie svarstė, kas yra tie lietuviai, kur jų šaknys. Tuo labiau kad dauguma kalbininkų teigė, jog lietuvių kalba yra viena seniausių Europos kalbų, beveik kalbų pramotė, turinti ryškių bendrybių su sankritu. Buvo rengiami simpoziumai, disputai, iš kurių pažymėtini vykę Čekijoje, Danijoje. XX a. aštuntajame dešimtmetyje, Sovietų sąjungos laikais, konferencijos, skirtos baltų kilmės klausimams, kas 4–5 m. vyko ir Rytų Pabaltijyje – tai Vilniuje, tai Rygoje.

Populiarioji teorija apie ateivius iš Pietryčių Europos

Žymiausi baltų (šiuo terminu vokiečių kalbininkas G. H. F. Neselmannas XIX a. viduryje pasiūlė įvardinti šalia Baltijos jūros gyvenančias ir giminiškomis kalbomis kalbančias žmonių grupes, tai tai-

Vytautas Ignas. Lietuva

Birutės Ignienės atminimui

Birutė Ignienė

2014 m. gruodžio 28 d. Vilniuje mirė Birutė Dargytė-Daukantienė-Ignienė. Ji buvo gimusi 1920 m. kovo 21 d. Vilkaviškio apskrityje, Kybartų valsčiuje, Slibinų kaime. Lankė Saulės gimnaziją Kaune, baigė buhalterijos mokslus ir dirbo toje srityje, kol pasitraukė į Vakarus. 1950 m. atvyko į JAV, gyveno Clevelande, New Yorke ir Ashforde, CT. 2006 m. su vyru dailininku Vytautu Ignu (1924–2009) ji grįžo į Lietuvą ir apsigyveno Vilniuje.

Dabar, kai šviesaus atminimo kultūros darbininkės B. Ignienės nebėra, labai svarbu suvokti ir įvardinti, ką ši tauri asmenybė yra padariusi kultūros gėrio puoselėjimui išeivijoje bei Lietuvoje. Tai didžiausios pagarbos ir dėmesio verta tyliosios kultūros sargės bei globėjos nuopelnų pynė, kurią jai Vilniuje, Vytauto Kasiulio dailės muziejuje, sausio 9 d. surengtoje atsisveikinimo valandoje išreiškė Lietuvos kultūros visuomenė. Velionė palaidota greta vyro Antakalnio kapinėse Vilniuje.

Kultūrą kuria ir saugo ne tik patys menininkai, bet ir tie, kurie yra jų artumoje, kuriems kūrėjo atsiskleidimas tampa ir asmeninio gyvenimo tikslu. Justino Marcinkevičiaus gyvenimą ryškiai paženklino žmonos Genovaitės buvimas šalia, išmintingas jos supratingumas, tauriausios pastangos padėti poetui išlikti savimi, pakelti didžiausius išorinius ir vidinius sunkumus. Lietuva daug metų žavėjosi poeto Kazio Bradūno šeimos duetu – kartu juos matėme ne tik viešuose renginiuose. Daug kartų poeto paliudyta, kad taip pat filologė Kazimiera pirmoji skaitė visus rankraščius, buvo svarbiausioji jų vertintoja.

B. Ignienė į Lietuvą su vyru dailininku V. Ignu atvyko sudėtingiausiu gyvenimo laikotarpiu, kai abiem silpo jėgos, kai intensyvios kūrybos laiką pakeitė sudėtinga senatvės metų našta. Visiems, kurie bendravo su B. Igniene, matė jos nepaprastą rūpinimąsi dailininko kūrybos parodomis Lietuvos muziejuose, kurie saugojo dailininko dovanotus kūrinius. Jos ypatingu rūpesčiu Lietuvos dailės muziejus ėmėsi monografijos-albumo „Vytautas Ignas“ parengimo ir leidybos (knyga visuomenę pasiekė 2001 metais ir tapo puikiu vadovu po dailininko meninį pasaulį).

Lietuvos dailės muziejaus darbuotojai buvo nustebinti, kokie archyviniai užrašai, konspektai, duomenų katalogas apie kiekvieną dailininko kūrinių, jų parodas buvo sukauptas B. Ignienės rankraštinėje kartotekoje. Ji žinojo kiekvieno paveikslą ar grafikos atspaudą istoriją, iš atminties pateikdavo visiems, kam reikėjo, žinias apie dailininko kūrybos personalines ir bendrąsias parodas išeivijoje. Jai rūpėjo kiekvienas dailininko kūrybos pamėnėjimas, citata apie jį.

Budėdama prie dailininko V. Igno kūrybos ir rūpindamasi jos išsaugojimu, B. Ignienė bendravo su daugybe išeivijos bei Lietuvos muziejų, galerijų, bibliotekų, archyvų. Tai buvo žmogus – institutas, persmelktas absoliutaus dailininko kūrybos faktų, įvykių žinojimo. Ir tomis žiniomis mielai dalinosi su dailėtyrininkais, muziejininkais, žurnalistais. Jos pastangomis sutelktas visapusiškas dailininko gyvenimo ir kūrybos archyvas su didele kūrybos kolekcija perduotas Nacionaliniam M. K. Čiurlionio dailės muziejui Kaune.

Žymus dailininkas (tapytojas, grafikas, vitražistas) Vytautas Ignas, daugiausia kūręs išeivijoje, paliko apie 150 lino ir medžio raizinių, 200 tapybos paveikslų, 100 mišrios technikos kūrinių, 300 piešinių, medinių mozaikų, vitražų projektų. Dar 1971 m. jis atsiuntė vertingiausius darbus į parodą Vilniuje, o po eksponavimo visą kolekciją dovanavo Tėvynei ir perdavė ją Lietuvos dailės muziejui.

Vėliau, jau atgimimo metais ir atkūrus Nepriklausomybę, B. Ignienės rūpesčiu daug vertingų savo kūrinių dailininkas dar dovanavo Lietuvos muziejams: Nacionaliniam M. K. Čiurlionio dailės muziejui, Žemaičių dailės muziejui Plungėje, Žemaičių „Alkos“ muziejui, taip pat Kauno arkivyskupijai, Telsių kunigų seminarijai. 1971–2008 m. Lietuvos muziejams dailininkas V. Ignas padovanojo per 400 geriausių kūrinių. Jo kūrybos pėdsakų galima rasti Kanadoje ir JAV: Pasaulio lietuvių muziejuje Lemonte, „Alkos“ archyve Putname ir pas privačius asmenis.

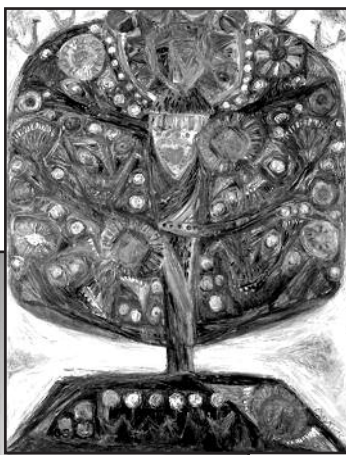
Menininko kūrybai ypač didelės įtakos turėjo Lietuvos dailės mokyklos tradicijos ir senoji lietuvių liaudies kūryba. Dirbdamas bei gyvendamas Amerikoje, V. Ignas nesiekė prisijungti prie avantgardo ir priimti jo siūlomas naujoves. Toliau tapė ir raižė naivias figūras, supaprastintas, statiškos pozos, išdidintais veidais ir liūdnos nuotais. Pasak paties dailininko, per visą kūrybinį gyvenimą jį lydėjo lietuvių dievdirbių darbai, neišdildomą žymę išpaudė tremtis ir nuolatinis tėvynės ilgesys. V. Ignas buvo ypač prisirišęs prie savo lietuviškos patirties. Tautinis tapatumas – vienas esminių jo kūrybos bruožų. V. Ignas ryškiausiai išsakė savo ryšių su gimtine praradimą, išgyvenimus, patriotinius, nostalgiskus jausmus.

Dailininko ekspresionistinės manieros kūriniams penktajame ir šeštajame dešimtmetyje buvo būdingas niūrokas koloritas, paremtas liaudies stilistika, statišku vaizdu, religinių motyvų panaudojimas. V. Ignas linko kurti ilgesingą, gaudoką, melancholišką įvaizdį, figūras, peizažą, paukščius, medžius ir viską sujungti į vientisą kompoziciją.

Vėliau tapybos paletė tapo aktyvesnė, pilna liaudiškų vaizdų bei ženklų. Kūriniuose aštriai juntamas visiems laikams palikto Lietuvos kaimo ilgesys, dažnai pasikartoja Rūpintojėlio, Dievo Motinos, Pietos, šventųjų įvaizdžiai. Liaudiškos skulptūros šventieji, sakraliniai kraštovaizdžio ženklai jo kūriniuose tapo pagrindiniais lietuviškumo įvaizdžiais.

„Jisai tepė savo drobėse spalvas, atrodė, tiesiog nugramdytas nuo šimtamečių mūsų skrynių. Dominavo žaliės, rausvės ir mėlynos spalvos tamsūs tonai. Juose, lyg amžių ūkanose, paskendę žmonės buvo susikaupę ir statiški. Tai igniški modifikuoti žmoneliai – rūpintojėliai, tik nupiešti labiau ne dievdirbio, o vaiko rankos. [...] Didžiausias Igno dartinis naujumas yra jo tamsių spalvų pragiedrėjimas. [...] Igno spalvinė poezija tiesiog ima kryžtauti gyvenimo džiaugsmu“ – 1978 m. rašė Kazys Bradūnas.

Kad vieno originaliausių pokario išeivijos dailininko Vytauto Igno geriausi darbai sugrįžo į Lietuvą, daug prisidėjo ir Birutė Ignienė.

Vytautas Ignas. Gyvybės medis

Atsisveikinimas su Birute Igniene Vilniuje

DAILININKAS ARTŪRAS SLAPŠYS: „Negaliu likti abejingas tam, kas vyksta Ukrainoje“

Dailininkas Artūras Slapšys

Naujosios parodos Kaune darbas

ALGIS VAŠKEVIČIUS

Šių metų pradžia išimtinai liks dailininkui kauniečiui Artūrai Slapšiui, kuris po penkiolikos Amerikoje praleistų metų 2012-ųjų išvakarėse grįžo gyventi į Kauną ir čia labai aktyviai dalyvauja ir kaip menininkas, ir kaip visuomeniniams procesams neabejingas žmogus. Sausio 5-ąją Kauno miesto rotušėje A. Slapšiui buvo įteiktas „Gerumo kristalas“ – apdovanojimas, kuris už gražius darbus ir aktyvią visuomeninę veiklą įteikiamas labiausiai pasižymėjusiems kauniečiams. Dailininkui „Gerumo kristalas“ įteiktas už Lietuvos istorinės atminties išsaugojimą ir paramą Ukrainos žmonėms.

Po po kelių dienų, sausio 8-ąją Kauno miesto muziejuje atidaryta A. Slapšio tapybos paroda „Istorijos momentas“, kurioje – penkiolika Lietuvoje ir Jungtinėse Amerikos Valstijose nutapytų darbų. Tai nėra paprasta paroda – autorius nutarė darbus parduoti ir pusę už juos gautų pinigų paaukoti konflikto Ukrainoje metu sužeisto kario gydymui.

Tai ne pirmas toks dailininko sprendimas – paramą jis jau yra suteikęs anksčiau. O viskas prasidėjo tada, kai į Ukrainą, Lucko miestą, kuris kartu su keliais Baltarusijos, Lenkijos, Čekijos bei Lietuvos (Kauno, Ukmergės, Trakų) miestais dalyvauja „Gedimino kelio“ programoje, buvo išvežta dailininko sukurta paveikslų serija „Viduramžių Lietuvos viešpačiai“. Šioje serijoje menininkas įamžino XII–XV amžių Lietuvos valdovus, netrukus pasirodė ir istorikų Tomo bei Ingos Baranauskų parašyta, o dailininko iliustruota knyga tokiu pavadinimu, kuri buvo išversta ir į anglų kalbą.

Lucke paroda eksponuota Liubarto pilyse įsikūrusiame muziejuje. Šiam muziejui A. Slapšys nusiuntė penkis savo darbus, kuriuos jis padovanavo aukcionui, tarp jų – ir Amerikoje sukurta Žanos d’Ark portretą. Muziejuje surengto aukciono metu buvo surinkta apie 1 500 eurų, dar 250 eurų A. Slapšys nusiuntė už du aukciono, vykusio Vilniaus karininkų ramovėje, metu parduotus darbus – šios sumos visiškai pakako konflikto Ukrainoje metu sužeisto 21-erių metų kario, kuriam buvo sužalotos kojos ir krūtinės ląsta, gydymui ir reabilitacijai.

„Kai nuvažiuoji į Ukrainą, kai kalbiesi su tais žmonėmis, išgirsti, kaip juos palietė ta agresija, negali lik-

ti abejingas. Aplankėme ir karinio konflikto metu iš to krašto kilusių karių, jaunų vyrų kapus – jų tada buvo trylika, dabar bus dar daugiau. Negali atsiriboti nuo tokių dalykų, ir tai mano pilietinė pareiga – padėti pagal savo galimybes. Ukrainiečiai tą pagalbą labai vertina, jie geru žodžiu mini Lietuvą ir lietuvius. Lucko meras man atsiuntė padėką už pagalbą, o aš pradėjau galvoti, ką dar galiu padaryti“, – sakė dailininkas.

Kitas žingsnis buvo paroda su Jungtinėse Amerikos Valstijose, Čikagoje gyvenančiu menininku Fotio Zemenides, pas kurį, gyvendamas už Atlanto, A. Slapšys dvejus metus lankė dailės kursus. Bendra kauniečio tapybos ir amerikiečio grafikos paroda veikė Kauno karininkų ramovėje, vėliau persikėlė į Vilniaus karininkų ramovę. Amerikietis sutiko, kad ir jo už paveikslus uždirbtų pinigų dalis atitektų Ukrainos žmonėms.

Atidarydamas naująją parodą Kaune, dailininkas susirinkusiems žmonėms smulkiai papasakojo ir apie kiekvieną paveikslą, jo sukūrimo istoriją, ir apie kilnią parodos idėją – dalį gautų už paveikslus pinigų skirti kito sunkiai Ukrainoje sužeisto kario gydymui. Tam šikart reikės daugiau lėšų, o A. Slapšys jau yra gavęs šio kario motinos, infarktą pergyvenusios pensininkės laišką, kuriame ji susijaudinusi dėkoja už dailininko iniciatyvą ir pastangas padėti jos sužeistam sūnui išgyti ir sugrįžti į gyvenimą.

„Sausio pabaigoje vėl važiuosime į Lucką, nuvešime pinigus tiems žmonėms ir parsivešime Lietuvos valdovų portretų parodą, kuri ten sulaukė nemažai dėmesio. Per tą laiką nutapiau dar devynis buvusius Lietuvos valdovus, tad dabar šioje paveikslų serijoje jau yra 54 portretai. Netrukus planuojame pakartoti papildytą „Viduramžių Lietuvos viešpačių“ knygą, nes pirmasis 1000 egzempliorių tiražas jau ištirpo“, – sakė dailininkas.

Planų, idėjų menininkas turi labai daug, o tie metai, kai grįžo iš Amerikos į Lietuvą, buvo labai kūrybingi. Lietuvą A. Slapšys paliko 1996 metais, pažįstamų pakviestas į Ameriką, kur teko dirbti įvairius sunkius darbus.

„Net nežinau, kas buvo tas postūmis, kai rimtai ėmiausi tapybos Amerikoje. Turbūt tai buvo laikas, kai neturėjau darbo, buvo labai sunku, ir tada susikaupusias emocijas ryžausi išlieti ant popieriaus. Pamažu vis labiau išitraukiau, atsirado daugiau įvairių darbų, juos pastebėjo, užsimezgė ryšiai, pažintys“, – yra pasakojęs dailininkas.

Pirmą kartą savo darbus jis rodė grupinėje parodoje „Išėivijos kelias“ Čikagos Čiurlionio galerijoje 2006 metais. Po to parodos sekė viena kita – 2008 metais personalinė paroda „Mano menas“ surengta Evanstone, IL, dar po metų kita personalinė paroda „Simbolika“ vyko Lincolnshire, IL, čia 2010-aisiais surengta paroda „Portretas“, 2011-aisiais – „Tapyba“ Čikagos Čiur-

lionio galerijoje.

2011 metais jo paveikslas-triptikas „Please Let Me Live“, skirtas nužudytų žydų vaikų atminimui, buvo eksponuojamas Holokausto muziejuje Skokie mieste Ilinojaus valstijoje. Šis darbas buvo padovanotas Skokie viešajai bibliotekai. Gyventi į Lietuvą A. Slapšys grįžo 2012 metų išvakarėse, o prieš tai, 2011 metais Čikagos Čiurlionio galerijoje dar buvo atidaryta jo personalinė paroda „Mano pasaulis“, kuri tapo tarsi atsisveikinimu su Amerika.

Namo grįžęs menininkas vien per pirmuosius metus surengė net šešias personalines parodas. Jo sukurti istoriniai portretai eksponuoti Lietuvos Seimo rūmuose, Kauno karininkų ramovėje, įvairiuose Lietuvos miestuose. Dailininko paveikslų yra įsigiję privatūs kolekcininkai iš JAV, Ukrainos, Anglijos, Lietuvos, vienas jo darbas pasiekė net tolimąją Aliaską. Jis sukūrė ir Skandinavijos vikingų portretų seriją, o šiaurės Islandijoje esančio antrojo pagal dydį šios šalies miesto Husaviko muziejus įsigijo devynis A. Slapšio tapytus portretus, tarp jų ir pirmojo švedo, gyvenusio Islandijoje, Gardaro Svavarsono portretą. Dailininkas sukūrė ir pašto ženklų projektą su šio asmens atvaizdu.

2012 metais dailininkas tapo Lietuvos tautodailininkų sąjungos nariu, pernai jam suteiktas Lietuvos meno kūrėjo vardas. 2013-aisiais jis dalyvavo šešiose, pernai – aštuoniose personalinėse ir grupinėse parodose. □

Aukcionas Lucke. Dešinėje – A. Slapšio paveikslas „Žana d’Ark“

A. Vaškevičiaus nuotraukos

VARGŠĖ GROTA

efoto.lt nuotr.

GRAŽINA MARECKAITĖ

Pilka, apniukusi žiemos diena. Šlabdriba. Dangus nusileidęs ant žemės. Senos liepos viršūnėje, lyg iškirptos iš juodo popieriaus, tupi dvi pašiurpusios, įmirkusios varnos, net plonos medžio šakelės siūbuoja, linksta nuo jų svorio.

- Kaip liūdna, – sako Frida.
- Tikrai nuobodu, – sako Goga.
- Kokia ilga šita žiema...
- Kaip ir visos.
- Ypatingai bjauri ir ilga. Galima gauti depresiją.
- Ne dyvai... Grota jau nuprotėjo.
- Negali būti!
- Taigi, kad gali. Net lesalo nesusiranda. Vien kaulėliai ir plunksnos telikę. O snapas visą laiką prąžiotas – dainuoja ir dainuoja.
- Tai gal jai labai linksma?
- Vai nenorėk tokios linksmybės!
- Gal ir mums taip bus?

Išmintingo varnų pokalbio atidžiai klausėsi įvairiausia smulkmė, įsikūrusi žemutiniuose medžio aukštuose – žvirbliai, zylės ir keletas snieguų. Visi žvirbliai buvo Vaciuakai. Kad žvirblis su žvirbliu nesusipainiotų, jie buvo tvarkingai sunumeruoti (Vaciuukas 1, Vaciuukas 2, Vaciuukas 3 ir t. t.), o visos zylės buvo Zitos (taip pat sunumeruotos). Medyje tupėjo aštuoni Vaciuakai – nuo 11-jo ligi 19-jo, o zylės purpsėjo pirmyn, atgal, tai šen, tai ten, todėl sunku pasakyti, kiek jų ir kurios ten buvo. Kadangi šarkos, tikrosios gandonešės, šioje teritorijoje beveik nesilankydavo, naujienas ir gandas platino Vaciuakai bei Zitos, galbūt ir sniegenos. Žinia apie išprotėjusią Grotą žaibiškai išplito visoje apylinkėje. Alkani ar palešę, sušalę ar šiltuose plyšeliuose tūnoję žvirbliai, užmiršę savo vargelius, aptarinėjo liūdną Grotos dalį. Juk Grota buvo varna kaip varna, kartu su kuosomis ir kitomis giminietėmis skraidydavo didžiuliais triukšmingais pulkais – nuo jų gausybės net dangus aptemdavo. Tie varnų pulkai traukė į didžiuosius priemiesčio šiukšlynus, tartum minia darbininkų į fabriką. Visą dieną tekdavo sunkiai ir varganai triūsti – už duonos kąsnelį, kietą kremzlėlę, sūrio plutelę... Vien tik dėl pilvo, kaip žmonės sako.

Artėjant vakarui, po sunkios ir alinančios dienos parskridusios iš priemiesčio šiukšlynų, varnos triukšmingai ruošdavosi nakties poilsiui. Tai buvo gražiausios jų gyvenimo akimirkos: senų medžių lajos dvelkė gaivuma, o nuo aukštų viršūnių atsiverdavo neapsakomas vaizdas, kai daugiaaukščių namų languose išsibėbia šviesos, o gatvėmis ir plentais lyg vabalėliai, lyg brangakmeniai zuja raudonos švieselės. Ir tos debesų spalvos! Nuo raudonos, oranžinės ligi rausvos, paskui mėlynai violetinės, beveik juodos. O dar milijonai žvaigždžių! O dar tas šėlmis mėnulis, „slapstydamos tarp debesų“!

Atokiau nuo kitų Grota turėjo nuosavą medį. Beveik. Visos varnos būriavosi, spietėsi, bardavosi savo ankštuose būstuose, bet vis dėlto mėgo artimą kaimynystę – draugėje joms buvo smagiau. O Grota jau daug dešimtmečių gyveno atskiroje tuopoje, kur suko lizdą ir perėjo varniukus, metai iš metų, vada po vados. Ne, ji nebuvo balta varna, bet vis dėlto kitokia nei visos, nes buvo išėjusi rimtus mokslus, ir tik nedaugelis apie tai žinojo. (Vienintelė jos jaunų dienų draugė žuvo nuo klastingo šūvio).

Senais laikais Grota buvo visų gerbiama turtingų namų gyventoja, augusi dvare su dideliu parku. Tame parke buvo nesuskačiuojama daugybė įvairiausių medžių. Vaikystėje Grota iškrito iš lizdo ir žmonės ją parsinešė į dvarą. Čia ji pamatė visokių grožybių, išmoko visokių gudrybių, žinojo viską – kas, su kuo, kada ir kur, kaip dera ir kaip nedera elgtis žmonėms, šunims, žirgams ir varnoms. Grota išmoko suprasti žmonių kalbą, mokėjo net svečius aptarnauti – nuimti jiems kepures ir pakabinti ant bronzinės kabyklos. Reikalui esant, galėjo atnešti stalo įrankius, šakutes ir peilius, galėjo saugoti prie tvenkinių žaidžiančius vaikus, sužiūrėti nuklydusius arklius ir atlikti daug kitų naudingų darbų. O vieną kartą, lesdama baliaus likučius, ji prarijo perlą iš pabirusio vėrinio. Tikrą perlą iš vandenynų dugno! Turbūt prarijo, taip sakė žmonės, bet ji pati nieko nejautė – nei kad prarijo brangenybę, nei kada ir kur ją pametė... Tekstelėjo kam nors ant skrybėlės ir tiek...

Paskui atėjo karas, šaudė ir griaudė, siaubinga... Dvaro gyventojai pradingo, vienas tik šuo Reksas, alkanas ir nukaršęs, slankiojo po buvusią dvaro teri-

toriją, kol ir ji išvarė naujeji šeimininkai, iškirtę parke medžius ir įsteigę dvare kiaulių ūkio kontorą ir raudoną „raudonąją kampelį“. Gro-tai vis dėlto liko vienintelė tuopa – jos prieglobstis ir jos namai. Iš tuopos viršūnės ji vis dar galėjo matyti upę, nors vaizdas buvo pasikeitęs – horizonte iškilo aukšti namai, fabrikų kaminai. Buvo svetima, liūdna, bet Grota galop prisitaikė – ji labai mylėjo savo medį, jie šnekėdavosi lapų ošimu, lietaus barbenimu, o žiemą – vėjo švilpavimu tarp plikų šakų. Ir lizdą būsimiems varniukams sukdamo tvarkingą, pavyzdin-gą. Kartą ar du ji patyrė didelį stresą: grįžusi namo iš kelionės, užklupo savo lizde apsigyvenusį mažąjį apuoką! (Apuokas irgi paukštis, tik su ausimis). Tas apuokas ketino čia įsikurti ir jau dairėsi pačios... Gro-tą pagavo nesuvaldomas pyktis. Ji puolė tą išibrovėlį kaip tigrė, kaip liūtė, kaip kalnų erelis – ir nugalėjo! Po kurio laiko kitas apuokas mėgino daryti tą patį, bet šį kartą Gro-ta jau nebe taip labai išsigando, nes žinojo, kad įveiks išibrovėlį.

Grota buvo kaip visi, kaip visos, tačiau kitokia – ji turėjo gražių jaunystės prisiminimų, kurie ją guodė ir šildė, kuriuos ji stengėsi perteikti savo varniukams, bet jie nelabai tuo domėjosi: ką čia pežėji, sena varna? Kokie ten dvarai, kariatės, perlai? Mes ir taip smagiai gyvena-me, esame gražūs, jauni...

Ir štai, vieną dieną, juodą die-ną, kaip juodžiausio varno spar-nas, pasirodė žmonės žaliomis lie-menėmis. Jie kažin ko kuitėsi neto-li tuopos, šūkavo ir skeryčiojosi. Grota kartu su visais išskrido į šiukšlynus. Kai jų triukšmingi būriai po dienos darbų sugrįžo namo,

Grota pamanė, kad sapnuoja: toje vietoje, kur augo tuopa – jos tuopa – buvo tuščia. Danguje žiojėjo sky-lė, o žemėje gulėjo žalias medis nejudančiais lapais ir ištisęs lizdas. Tie vyrai žaliais drabužiais vaikš-tinėjo aplink, garsiai kalbėjo, dargi juokėsi. Tai jie, tai jie nužudė medį ir jos vaikelius! Grotai aptemo akyse. Ji krito žemyn kaip žaibas ir kirto snapu vie-nam į galvą. Jis buvo su kepure, o Grota žinojo, kad kepurę nuo galvos galima nutraukti. (Gyvendama dvare, ji tai buvo dariusi ne kartą – pagarbiai ir man-dagiai). Nutraukusi kepurę, ji kirto snapu tam žmo-gui į galvą iš visų jėgų, prisiminusi dar ir kadaise su-naikintą parką. Tada kirto antram ir trečiam. Palikę savo pjūklus ir kirvius, tie vyrai ėmė bėgti, mo-juodami rankomis ir dangstydami galvas, o Grota juos vijosi ir kirto, kirto, kirto. Kai grįžo prie savojo me-džio, nusileido ant žemės, pavaikščiojo nupjautos tuo-pos šakomis, bet į lizdo pusę neprisivertė net pažiū-rėti...

Artinosi naktis, visos varnos patogiai snaudė savo lizduose. Kur dėtis vargšei Grotai? Ji atsitūpė ant geležinio garažo stogo, bet nuslydo žemyn... Paban-dė tūpti ant elektros laidų – buvo per sunki, nelaikė lygsvaros. Išsirinkusi šaką viename medyje, šiaip taip praleido naktį, sapnuodama košmarus ir tyliai de-juodama.

Kai ėmė aušti diena, krūmokšniuose, kaip tik po tuo medžiu, susirinko pulkas Vaciuukų giedoti himno Saulei. Prityręs choro vadovas, užpernai gimęs Vacys, sukviėtė jaunuosius giesmininkus vos prašvitus, kad choras dar prieš saulei patekant galėtų parepe-tuoti. Kuo aukščiau kilo saulė (diena žadėjo būti šil-ta ir graži), tuo darniau traukė giesmelę Vaciuakai. Di-rigentas buvo sužavėtas jų giedojimu ir nė karto ne-nutraukė jaunųjų giesmės. Kai Saulės pašlovini-mas pasiekė aukščiausią tašką, kai Vaciuakai iš laimės net užsimerkė traukė savo giesmelę (ji tikrai skam-bėjo nepaprastai darniai), Grota pratrūko rauda – ji ėmė kranksėti tokiu širdį veriančiu balsu, kad Va-ciukai nutraukė savo džiaugsmingą giesmę ir nu-ščiuvę klausėsi varnos raudos. Taip pasibaigė jaunųjų talentų koncertas, žadėjęs būti puikus kaip nieka-da...

Nukelta į 8 psl.

PO PIETŲ KRYŽIUMI: egzotiškasis Venancijaus Ališo pasaulis

DEIMANTĖ BANDZEVIČIŪTĖ

Tęsinys. Pradžia 2015 m. sausio 10 d. „Kultūroje“

Venancijaus Ališo lyrikoje ryškūs brazilškojo ir lietuviškojo peizažo motyvai. Peizažams būdingas ilgesys, liūdesys, kuris perteikiamas su vos juntama nostalgija ir estetiškumu. Šiuose eilėraščiuose svarbus praėjusio ir esamo laiko pojūtis. Į nykstančią praeitį poetas žvelgiama su tyru liūdesiu, netektimi, tačiau kūrinuose įmanomos kitos sugrįžimo į praeitį formos (sapnas, vizija, svajonė). Venancijaus Ališo eilėraštis – „nuolatinis savo žemės (savų namų) ginčas su svetimu pasauliu, siekiant priartėti prie žmogaus prasmės klausimo“.

<...>

*Pailsus banga, lyg varpų tolus aidas,
Tingias minutes vis į praeitį vejas...
Mėnulio gelmėj susirūstina veidas –
Ir vėl jis ramus, kaip baidarėje žvejas.*

*Nulenkusios galvas, krantuos miega palmės.
Į kalno viršūnę žvaigždė atsilošia.*

*Po kojų skambėdamos veriasi gėmės –
Matai tenai mirusį veidą tarp rožių!*

(Ant Amazono krantų/ Venancijus Ališas// Anapus marių. P. 47. Toliau nurodomi tik eilėraščių rinkinio puslapiai)

Poeto kūryboje vietos nuorodos dažniausiai nukreipia į visai kitą erdvę. Venancijaus Ališo pasaulis sklidinamas sutemų, šešėlių. To pasaulio grožis atsiveria tarp būties ir nebūties. Ališo poetinis diskursas pilnas tamsių užkaborių, tačiau tuo pat metu ir ryškios šviesos pliūpsnių. Peizažas – aktyvus pokyčius lemiantis subjektas. Kūrinio neatsiejamais dalys: gėmė ir aukštumos. Kūrinyje „Ant Amazono krantų“ kuriamas šalto vakaro prie didžiausios Brazilijos upės vaizdas. Juntamas vėsumos ir rozmarino kvapas: *Drunga tolima ir dangus vakarinis/ Užmigusios žemės sapnais apsiklojo./ Į tiltantį vėją krantų rozmarinas/ Papylė kvapus*. Pavadinime naudojama sena vandenvardžio forma – *Amazonas*. Tai eilėraščiui suteikia egzotiškumo ir paslapties. Kūrinyje daug medžiagiškumo: *šaltinio sidabras, vasaros auksas, sausa atogrąžų smilga*. Piešiamas labai estetiškas praeinančios vasaros laikas. Tačiau eilėraščio centre atsiduria ne estetizuota gamta, o lyrinio subjekto vidinis pasaulis. Lyriniame „aš“ gyvenimas – paslaptis. Jis mąsto apie save ir praeitį. Eilėse atsiradęs bangos motyvas reiškia kelionę, kuri traukia, bet lyrinis „aš“ jos atsisako. Lengvas, praskriejantis prisiminimas apie praeitį pakeičiamas metaforine abstrakcija. Paskutinėje strofoje pavartota įdomi metafora: *Į kalno viršūnę žvaigždė atsilošia*. Mąstymai labai individualūs, asmeniškai, sunkiai suvokiami.

Per Jėzaus figūrą kalbama apie pasaulį, save, aplinką. Jėzaus žvilgsnis *į minkštas tolumas skęsta*. Žvilgsnis rimtas, tarsi sustingęs. Per religinį simbolį pereinama prie asmeninių lyrinio subjekto išgyvenimų. Tremtyje visos dienos vienodos, niūrios, rūšios: *Ten amžinybės sparnas sklandena/ Ant neramių laiko marių.../ Ko susirinkot, dienos jūs mano,/ Iš atminimo baidarių?* Vaizduotės galia poetas sujungia sapnus, fantaziją, prisiminimus, pasaulio reiškinius ir poezijos simbolius. Šiame kūrinys labai daug jūros ir žydros spalvos. Mėlyna spalva susijusi su gilumu ir stabilumu, simbolizuoja pasitikėjimą, išmintį, tikėjimą, tiesą ir rojų. Aliteracija antroje strofoje pasikartojantis *m* tarsi malda, vienišojo meditacija. „Atrodo, kad V. Ališas, nors toli gyvenamas, seka visus mūsų žodžio laimėjimus ir prisitaiko prie naujosios mūsų lyrikos reikalavimų. Atskirose frazėse net ryšku kai kurių mūsų poetų įtaka. Žiūrėk, čia sakinio konstrukcija primena J. Kossu-Aleksandravičių, čia kalbėjimas ir nuotaika – B. Brazdžionį“. Paskutinėje strofoje ryškus irstančių krantų, praėjusio laiko motyvas, kuris intymiuose jaunystės dienų prisiminimuose įgauna konkretumo, o įpynus palmių motyvą nukelia į svetimą krantą. Penktoje strofoje akmeninis Jėzaus Kristaus veidas atgyja – veide pasirodo skaidri ašara.

Venancijus Ališas. *Aidai*, 1975, Nr.10

<...>

*Tolyn tollyn... Aplink jau plečiasi erdvė!
Tik marios ir dangus, tik marios ir dangus...
Pakilo iš vilnių žuvėdra palydėt — — —
(Guarujá, p. 103)*

Pavadinimas „Guarujá“ suponuoja erdvės nuorodą, tačiau erdvė yra kintanti. Eilėraštyje marios begalinės, neišsemiamos, traukiančios gilybe, nežinomybe. Lyrinis subjektas neramus, ieškantis, kenčiantis, dvilypis, dramatiškas, neturįs pastovių bruožų. Jis yra nuolatinės kaitos ir tapsmo būklėje, besiblaškantis tarp būties ir nebūties. Jūrų keliais namo sugrįžtama per sapnus. Išryškinama erdvės beribiškumas. Apie erdvės beribiškumą yra rašęs Gastonas Bachelard’as: „O šis didumo kontempliavimas lemia tokią specifinę būseną, tokį ypatingą sielos būvį, kad svajotojas atsideria už jį supančios aplinkos ribų, priešais didumo ženklą pažymėtą pasaulį“.

<...>

*Per eukaliptų girių plačios upės teka.
Prie marių balti miestai žiūri į marias.
Tu per klonius, tu per girias randi sau taką.
Nors niekas jo nerai.
(mano ilgesys, p. 8)*

Eilėraštyje „Mano ilgesys“ ryškūs svetimojo kraštovaizdžio įvaizdžiai: eukaliptai, balti miestai, plačios upės, ištekančios į mišką. Tai Amazonės upės apylinkių peizažas. Eilėraštyje minimi balti miestai reiškia tipišką Brazilijos architektūrą (poetinę architektūrą). Įdomus meninis sprendimas – veidrodinis atspindys. Marios žvelgia pačios į save. Namų, savojo krašto ilgesys randa sau taką per klonį, girią. Giria yra lietuvių sąmonės archetipas, tekančią vandenį galime sieti su pirmapradiškumu.

Metafizinio peizažo potyris ryškus visoje Venancijaus Ališo kūryboje. Realistiškai išreikšti poeto kraštovaizdžiai, stilizuoti, kartais virtę poetinėmis abstrakcijomis. Peizažas sukurtas iš apibendrintų gamtinių simbolių, kurstančių fantaziją, keliančių aliuzijas į konkretų Brazilijos peizažą. Ališo kūryboje vaizduojant tropinius miškus, egzotišką atogrąžų naktį, pajūrio horizontą, išryškėja kontrastingų spalvų paletė, kuri sukuria dramatišką atmosferą. Ši tarsi įmagnetinta aplinka rodo, jog tu matai ne tiek realų vietos kraštovaizdį, o į metafizinę erdvę perkeltus, subjektyvius, meistriškai sukonstruotus peizažus. Tai ypatinga poetinė vaizduotė. *Vaizduotė mus atpalaiduoja nuo realybės*. Gastonas Bachelard’as apie vaizduotę teigia: „Vaizduotė nėra, kaip teigia etimologija, sugebėjimas kurti realybės vaizdus; ji yra gebėjimas kurti realybę peraugančius, ją *dainuojančius* vaizdus. Ji yra gebėjimas pasiekti viršžmogiškumą“. Toks peizažas tampa ypatingos išgyvenamos būsenos išraiškos priemone.

„Viename savo eilėraščių Ališas sapną pavadi-

na svajonių seserim, bet jį taip pat sulieja su sąmonės žvilgsniu, tuo būdu sukurdamas įdomią, lietuvių poezijoje retai sutinkamą „budėjimų sapno“ atmosferą. Į antgamtinę perspektyvą Venancijus Ališas žengia ir mintimi, ir sapne: „Praverk, somnambule,...duris/ į šaistų ežerą budėjimų sapne“, o savo kūrybą praturtina originaliais, dvispalviais vaizdais, kuriuose atpažįstame šviesos, harmonijos, budrios sąmonės, bet taip pat ir paslaptinių sapnų, „snūdimo svaigulų“ paskendusios minties motyvus“. Somnambulė dar kitaip vadinama nemiga. Vidinė tikrovė konkretnė negu išorė, todėl lyrinis subjektas yra visiškai susitapatinęs su savo poetiniu pasauliu. Eilėraščiui būdingas savito pasaulio jutimas, fragmentiškumas. Fantazijos galia poetas suteikia sapnui prasmę. Visos svetimybės poezijoje nėra poetinis manierizmas, o greičiau siekimas sukurti alternatyvią poetinę tikrovę, kurioje atspindėtų jo buvimo, namų, pasaulio vizija ir universalesnė kūrybos plotmė. Nemiga, nerimas ir baimė, kurią kuria *uolų patalo, kalno, šešėlių* įvaizdžiai, iškyla kaip galimybė pamatyti kitą pasaulį.

<...>

*Šito vakaro lūpos ir šaltos ir tylios,
Ir jo pirštai šalti.
Ipirangoj prie palmių sumigo jau vilos
Kaip vaikai apleisti.*

*Svetimų akmenų atsrovena ramybė
Ir liūliuoja mintis.
Kristalinėj taurėj blankaus mėnesio žiba
Nedrąsi pilnatis.
(kristalinė taurė, p. 98)*

<...>

*Prasikala iš marių kiauto
Alpi atogrąžų naktis.
Ant tako, saulės nukeliauto,
Greit baltas diskas išsisir...
(ant Korkovado, 48 p.)*

Korkovadas (portug. Corcovado – kupra) – dar vienas kalnas Rio de Žaneire, vietos išžymybė. Korkovado viršūnėje pastatyta 38 metrų aukščio Kristaus Atpirkėjo statula (portug. Cristo Redentor). Čia atsiveria vaizdingiausia Rio panorama: Cukraus Galvos kalnas, Rodrigo de Freitas lagūna, Kopakabonos, Ipanemos paplūdimiai. Pats gražiausias vaizdas atsiveria švintant, kai saulė apšviečia kalną ir temstant, kai mieste sužiba tūkstančiai šviesų. Eilėraštyje fiksuojamas švitimas atogrąžose. Pabrėžiamas labai gražus dienos artėjimas Rio de Žaneiro mieste. Rio de Žaneiro lietuvių metraštyje galime rasti iškalingas eilutes, kurios galėjo būti ir paties V. Ališo: „Galvojant iš aukšto, virš daugybės stogų, kurie supa Kristų ir girdint prislėgtus miesto garsus, prašyk Kristaus, kad ne tik Rio, bet ir kiti miestai savo nepaprastam augime, neužmirštų Dievo“.

□

Išėjau likimo išvartytas... (4)

Bern. Brazdžionio pasitraukimo iš Lietuvos ir emigracijos į JAV ypatumai

JŪRATĖ IVANAUSKIENĖ

Pabaiga. Pradžia 2015 m. sausio 3 d. „Kultūroje“

Bern. Brazdžionis buvo linksmas, juokauti mėgstantis žmogus. Alė Rūta savo knygoje – apysakoje „Margu rašto keliu“ rašo, jog, dirbdamas enciklopedijos redakcijoje jis taip pat pokštaudavo – o kartą pajuokavo, jog *atominė bomba* parašyta klaidingai, gali būti ir *atominė boba*. Toks pajuokavimas nepatiko enciklopedijos leidėjui Juozui Kapociui ir šis Brazdžionį iš darbo atleido.

Nežinia, kuri priežastis buvo svarbesnė ir kuri iš jų yra tikra: ši, ar tai, kad Brazdžioniu netiko drėgnas nuo Atlanto vandenyno dvelkiantis Bostono klimatas, bet kai 1955 m. „Lietuvių dienų“ leidėjas Antanas Skirius pakvietė Brazdžionį atvykti į Los Angeles redaguoti šio žurnalo, jis nutarė bandyti laimę Kalifornijoje.

Praėjus trims savaitėms, interviu Los Angeles Lietuvių radijui Brazdžionis pasakė: „*Buvau girdėjęs, kad į Kaliforniją daug kas važiuoja kaip į sanatoriją. <...> Šioje pakrantėje esu dar tik 3 savaitės, tai negalėčiau oro įtakos visu 100% tvirtinti. Bet džiaugiuosi, kad klimatas sausas ir kad naktys vėsios. Galima gerai pailsėti. Nors nepasakyčiau, kad Bostone būtų taip blogai <...> Po trumpų vasaros karščių ateina ilgas ir spalvingas ruduo, kuris labai primena auksinį, tik pagerintą Lietuvos rudenį. <...> Kūrybinės sąlygos, dirbant fizinį darbą, tos pačios Bostone, tos pačios kitur. Rašytojui geriausios darbo sąlygos tada, kai jis gali atsidėti vien kūrybai. Mažoj tau toj tokie dalykai neįmanomi. Juo labiau tremties sąlygose.*

Ką pasakyti apie save? Nieko didelio nesu sukūręs anksčiau, nieko nekuriu nė dabar. Kiek sugebėjau, rašiau. Manau rašyti ir toliau. Tuo tarpu mano didžiausias rūpestis kiek galima daugiau įdėti darbo ir kūrybos į Lietuvių dienų žurnalą.”

1955 m. į Kaliforniją dirbti Bern. Brazdžionis atvažiavo vienas, šeima liko Bostone. „Lietuvių dienų“ rugsėjo numeris išėjo redaguotas vyr. redaktoriaus Bern. Brazdžionio – taigi, neišsipildė poeto noras, jog iš Bostono laivas išplauktų į Tėvynę – Bern. Brazdžionio gyvenimo laivas pasuko kita kryptimi – Kalifornijos link, taip grįžimą Lietuvon atitolindamas dar trisdešimt penkeriems metams.

Bern. Brazdžioniu Los Angeles sekėsi gerai: per pirmus darbo metus nusipirko automobilį, išsilaikė vairuotojo teises ir po metų, 1956 m. vasarą, 3 000 mylių atstumą įveikdamas savo automobiliu, atvyko į Bostoną pasiimti šeimos. „*Kelionė į vieną pusę užtruko maždaug po 12 dienų. Tai gi visas milžiniškas kraštas vienu ruožu teko savo akim paregėti. Įdomumas nepaprastas. To nematysi jokiuose vadovėliuose nei paveiksluose*”, – rašė Bern. Brazdžionis laiške J. Bagdonui 1958 m. vasario 27 d.

1956 m. – Brazdžionių bendro gyvenimo Kalifornijoje pradžia. Ten gerėjo sveikata, šiltas klimatas nevargino Brazdžionio. Jis iki 1972 metų, t. y. kol išėjo į pensiją, dirbo „Lietuvių dienų“ redakcijoje: rinko tekstus linotipu ir buvo vyriausias žurnalo redaktorius.

1956 m. birželio 10 d., grupė Los Angeles menininkų, susirinkę dailininkų Antano ir Elenos Rūkšelių bute į steigiamąjį susirinkimą, kuriam pirmininkavo poetas Bernardas Brazdžionis, įsteigė *Dailiųjų menų klubą*. Poetas buvo vienas aktyviausių narių. Šis klubas gyvavo iki 1999 metų.

Brazdžionius visuomet viliojo žemės ūkio darbai. Dar 1949 m., prieš atvykstant į JAV, Brazdžionienė planavo, jog, gyvendama Amerikoje pati prisiaugins daržovių, laikys vištas, o gal net paršelių, tačiau ją nuo šios veiklos atkalbėjo P. Lapienė. Bern. Brazdžioniu išėjus į pensiją, jie Vistoje nusipirko 1 ha žemės, pasistatė namus ir 1974 metais persikėlė ten gyventi: augino įvairiausias vaismedžius, ūkininkavo. Gyvendami Vistoje, Brazdžioniai buvo įsteigę premiją „*Lauro šakelė*“, šia premija buvo apdovanoti Nelė Mazalaitė ir

Paulius Jurkus. Premijos laureatui buvo įteikiama Aldonos ir Bernardo Brazdžionių sode išauginto laurų krūmo šakelė ir pačių pagamintas diplomas.

1987 m. Brazdžioniai iš Vistos grįžo gyventi atgal į savo namus Los Angeles, arčiau lietuvių parapijos.

Aldonos ir Bernardo Brazdžionių namai buvo pilni klegesio – kartu gyveno jų vaikaitės Bitutė ir Dailytė, juos lankė vaikai Saulė, Dalius, Algis, vaikaičiai ir jų šeimos, dailininkai, rašytojai, išsibarstę po visą Ameriką. Svečiavosi Pulgis Andriušis, atvykęs iš Australijos, rašytojai, aktoriai, politikai iš Lietuvos. Tie susitikimai leido Brazdžioniu neatitrūkti nuo tėvynės, gerai žinoti literatūrą, dailę ir suvokti patį gyvenimą Lietuvoje.

Bern. Brazdžionis vienu iš savo mokytojų laikė Maironį.

Poezijos pavasaris 1989, Kaunas

Romualdo Požerskio nuotr.

1976 m. Bern. Brazdžionis laiške Danutei Lipčiūtei-Augienei rašė: „*Šiek tiek pridėjęs pirštus prie Maironio muziejaus tvarkymo, vėliau visą laiką labai ėmiau į širdį įvairius dalykus ir faktus, susijusius su Maironio palikimu.*”

Išties taip ir buvo: tiek gyvendamas Vokietijoje, tiek Amerikoje, rūpinosi Maironio atminimo tinkamu įamžinimu, Maironio antkapio užrašo pakeitimu, „Pavasario balsų“ leidimais, Maironio poemos „Nuo Birutės kalno“ vertimu ir jos išleidimu. O kur dar straipsniai, kalbos, pranešimai, paskaitos...

Maironį, jo kūrybą visuomet vertino ypatingai. Los Angeles, Bernardo Brazdžionio darbo kambaryje, priešais darbo stalą, ant sienos kabėjo Maironio portretas, papuoštas Brazdžionio sode užauginto laurų krūmo šaka. „*Maironis! Tas vienas žodis talpina save poetą – Dainių, Lietuvos laisvės šauklį – pranašą, skaidriausios lietuvių lyrikos kūrėją, vienintelio lietuvių epo (poemų) autorių, Tėvynės meilės bardą, Lietuvių tautos istorijos išreiškėją poezijoje, lietuvių kalbos grožio eilėraštyje puoselėtoją, visuose tautos vergijos metuose vilties, ištvermės ir laimėjimo vaivorykštę*”, – tarsi giesmė skamba jau gyvenant Amerikoje Bernardo Brazdžionio parašyti žodžiai apie Maironį.

Bern. Brazdžionis daug keliavo: išmaišė visą Ameriką, dalyvaudamas literatūros vakaruose, kongresuose, rašytojų suvažiavimuose.

1978 m. kartu su artimais bičiuliais Juozu ir Ele-

na Kojeliais buvo nuvykęs į Australiją. Kelionė jam paliko didelį išpūdį, yra nemaža šūsnis fotografijų.

Šalia vienos, kurioje Brazdžionis lyg bando paglostyti kengūrą, užrašytas posmas:

*Ant uodegos ji atsistoja,
Sako australiškai kažką –
Aš jai lietuviškai kartoju –
Štai ir kengūriška šneka!
Mudu susikalbam labai:
Aš jai „sudie“, ji man „good-bay“.*

Brazdžionį traukte traukė Europa, ten jis jautė ir Lietuvą arčiau savęs, 1983 metais sutiko dalyvauti Lietuviškųjų studijų XXX savaitės renginiuose Augsburgėje, lankėsi Švedijoje.

Į Lietuvą su turistine grupe atvyko tik 1989 m.

Nuo to laiko beveik kasmet Brazdžioniai grįždavo namo į Lietuvą, gyveno savo namelyje Kaune. Paskutinį kartą Lietuvoje lankėsi kartu su vaikaite Dailyte ir jos dukrele Teresyte 2001 m. vasarą...

2002-ųjų metų liepos 11-ąją, per žmonos 90-ąją gimtadienį, Bernardas Brazdžionis paleido jos ranką... Išsiskyrimas nebuvo ilgas – šios žemės keleiviai susi-

tiko praėjus trejiems metams, kai netikėtai, 2005 m. liepos 16 d. mirė Aldona Brazdžionienė.

Brazdžionio darbai, skirti Lietuvai ir Dievui, buvo įvertinti: Bernardas Brazdžionis, Kauno ir Pasvalio miestų Garbės pilietis, Vytauto Didžiojo universiteto literatūrologijos Garbės daktaras, buvo apdovanotas Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino I laipsnio ordinu, Šaulių žvaigždė, Šv. Grigaliaus Didžiojo Riterių Komandieriaus ordinu bei Popiežiaus Jono Pauliaus II medaliu „PRO ECCLESIA ET PONTIFICE“ („Už bažnyčią ir popiežių“).

Bern. Brazdžionis planavo, kad ateityje jo archyvas pateks į muziejų. Nors būta ir kitokių pasvarstymų. Štai 1986 m. rugsėjo 1 d. laiške rašytojui Česlovui Grincevičiui Brazdžionis pritarė pastarojo minčiai Čikagoje, Jaunimo centre įrengti „memorialinį“ kambarį, kuriame būtų saugomas Brazdžionio archyvas. Tačiau Lietuvai atgavus Nepriklausomybę, keitėsi ir poeto nuostata. Šiandieną tai pats didžiausias muziejaus rinkinys, kuriame vis atrandame vertingų archyvalijų.

Išėjau likimo išvartytas

Ir palikęs vergo nakčiai Kauną,

Sugrįžtu – Kaune vėl švinta rytas,

Sveikina tėvynę gyvą, jauną.

/Bernardas Brazdžionis/

Kultūros kronika

Lietuviško dizaino pavyzdžius galima išvysti Stokholme vykstančioje didžiausioje Skandinavijos dizaino mugėje FORMEX. Specialiai šiai mugėi sukurtas prekinis vardas „Happy Design“ jungia tris skirtingus lietuviško dizaino gamintojus bei kūrėjus. Žaismingų, lengvai atpažįstamų autorinių baldų kūrėja, interjero dekoratorė, įmonės „Interjerai be saiko“ savininkė Indra Marcinkevičienė Skandinavijos vartotojui siūlo neįprastai ryškiaspalvius baldus. Severija Inčirauskaitė-Kriaunevičienė – gerai žinoma menininkė, kurianti kilimus, šviestuvus, interjero detales, kuriuos mielai įsigytų prieš skonio standartizaciją nusiteikusios asmenybės. Dizaino įmonė „Lietuviški kilimai“ gamina ypatingai aukštos kokybės ir išskirtinio dizaino namų interjero gaminius – unikalius taftinginius kilimus, aukštos kokybės vilnos pledus, šviestuvus sukurti gaminiai – įmonės vizitinė kortelė.

Sausio 9 d. Kaliningrade paminėtos iškilaus lietuvių kultūros veikėjo, lituanisto, tautosakininko, Karaliaučiaus universiteto teologijos profesoriaus Liudviko Rėzos 239-osios gimimo metinės. Padėję gėlių ir uždegę atminimo žvakutes prie paminklo L. Rėzai, renginio dalyviai susirinko Lietuvos generaliniame konsulate Kaliningrade. Minėjime dalyvavo Kaliningrado Liudviko Rėzos lietuvių kultūros draugijos nariai, Lietuvos bičiuliai – Kaliningrado rašytojai bei kultūros darbuotojai, Lietuvos generalinio konsulato atstovai, Užsienio reikalų ministerijos patarėjas, buvęs Lietuvos generalinis konsulas Kaliningrade, Vaclavas Stankevičius. Renginio metu skambėjo L. Rėzos krašto dainos, atliekamos Nidos folkloro ansamblio „Giedružė“.

Sausio 18 d. Vilniaus rotušėje paminėtos kunigaikščio, įžymaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bei Abiejų Tautų Respublikos valstybinio veikėjo, kompozitoriaus Mykolo Kleopo Oginskio 250-osios gimimo metinės. Programą sudarė M. K. Oginskio laišškai, memuarų, autobiografijos, knygos „Atsiminimai“ fragmentai, romansai ir kūriniai fortepijonui. Vilniaus Rotušėje susirinkę klausytojai turėjo galimybę ne tik išgirsti garsų įrašą M. K. Oginskio polonezų ir kitas jo kompozicijas, bet susipažinti su kunigaikščio laišku, memuarų, autobiografijos, knygos „Atsiminimai“ ištraukomis. Buvo skaitomos ir poetų A. Mickevičiaus bei D. Naborovskio eilės, ištraukos iš muzikologo I. Belza knygos „Mykolas Kleopas Oginskis“.

Vargšė Grota

Atkelta iš 5 psl.

Ankstyvosios varnos, dantis rakinėdamos, ir vėlyvosios, akis krapštinėdamos, nustebo pamačiusios jų medyje tupinčią Grota. Greitai pasklido žinia, kas nutiko. Grotos visiems buvo gaila, bet varnų lizdai įrengti tik vienai šeimai, negi dar kas įtilps į svetimą lizdą... Ir Grota patyrė benamės likimą. Sukosi ir šiaip, ir taip, bet į darbą šiukšlynuose daugiau nebeskraidė. Atrodė, kad žemėje ji neberanda sau vietos. Kartais nuskrisdavo prie žmonių namo, nutupdavo ant balkono grotelių, spoksodavo pro langą į vidų ir kažką pati sau galvojo. Viename lange žmonės vis barėsi ir barėsi (gal tai buvo tie, nukirtę tuopą?), kitame lange mėgo kalbėti apie žvaigždes, o dar iš vieno atviro lango nuolatos sklido muzika ir Grota išmoko dainą „Vai... vai... vai... Dilaila!“ Ta daina jai neišeidavo iš galvos, ji tarsi sutapo su garsais, kurie patys veržėsi jai iš gerklės – vai, vai, vai... Iš pradžių dainuojanti Grota stebino savo giminites, paskui jos apsiprato, o Grota, jau nebesučiaupdama snapo, dainavo ir dainavo (kas žino, gal aimanavo?) – vai...vai...vai...

Kaip pastebėjo Frida ir Goga, Grota sulyso, liovėsi lesti, bastėsi nuo medžio prie medžio, nuo stogo ant stogo, nuo balkono prie balkono. Ir vis ta „Dilaila“... Bet vos tik pamačiusi žmogų žaliais drabužiais, ji tarsi akmuo puldavo žemyn ir kirsdavo snapu jam į galvą. Tokios atakos niekas nesitikėjo. Žmogus pukdavo paniškai bėgti, o Grota vijosi jį gerą kelio gabalą.

Kai vėl atėjo žiema, varnos, tartum iškirpti iš juodo popieriaus siluetai, nykiai tupėjo medyje. Pro šalį dainuodama retsykiškai praskrisdavo Grota. Bet ačiū už tokią linksmybę – visi jau žinojo, kad jai pasimaišęs protelis. Ji ne laiku ir ne vietoje pradėdavo kalbą apie gyvenimo tikslą, filosofuodavo apie didžiąją paukščių Misiją žemėje. Ypač vaciukai iš tolo lenkėsi Grotos, nes jų galvelės ir be to buvo kupinos rūpesčių – kur žiemą lesalo susirasti, saugų lizdelį susisukti, šeimyną išmaitinti, o čia dar ta varna su savo kalbomis pristoją... Kiek pakantesni buvo žvirblių iš Kinijos Du Fu palikuonys. Jie buvo girdėję apie ten vykusią baisų žvirblių pogromą – jų prosenelis vos-ne-vos išnešė iš ten uodegą, kol surado šią saugią vietelę. Du Fu šeima paveldėjo iš prosenelio šiokią tokią polinkį į apmąstymus apie egzistencijos trapumą, bet varnos samprotavimai jų nedomino.

Vieną kartą Grota atsitūpė šalia Fridos ir pasakė, kad nori atsiveikinti, nes ketina labai toli skristi.

– Tai kur susiruošei, Grota?

– Skrisiu Paukščių taku ligi pat dangaus skliauto.

– Ir ką ten veiksi? – paklausė Frida.

– Ar matei žvaigždes danguje? – klausimu atsakė Grota.

– Žinoma, mačiau. Kiekvienas matė.

– Tos žvaigždės kada nors užges! Ir kas tada bus?

– Neužges. Jų daugybė. Iš kur žinai, kad užges?

– Žmonės kalbėjo. Buvau balkone ir girdėjau.

– Ar maža kas kalbama... Ir ką ten veiksi taip aukštai pakilus?

– Durstysiu dangaus skliaute skylutes, kad sklistų šviesa iš anapus, kad naujos žvaigždės danguje išsižiebtų. Įleisiu žemėn šviesos. Kuo daugiau! Tai paukščių pareiga, jų buvimo žemėje prasmė.

– O kam to reikia? Paukščių pareiga naikinti vabzdžius kenkėjus ir švarinti žemę. Kiek šviesos yra, tiek pakanka. Be to, mėnulis dažnai šviečia... *Prie ko* čia paukščiai?

– Jeigu ne paukščiai – nebūtų žvaigždžių. Kas gi, jei ne paukščiai, pradurstė snapais skylutes dangaus skliaute? Taip atsirado žvaigždės. Pro jas į mūsų žemę smelkiasi šviesa iš anapus. Aš privalau ten skristi. Sudie!

Grota pakilo nuo šakos ir nuplasnojo aukštyn. Vis aukštyn, aukštyn, aukštyn, kol visai pradingo iš akių...

– Vai..vai...vai... Kokia vargšė ta Grota, – atsiduso Frida ir nuskrido pranešti Gogai pačią naują naujieną. □